

նոր աւելի շահաւէտ ծնունդ կարտադրեն յօգուտ ընդհանուր հասարակութեան: Նախ քանական կեանք հարկաւոր է և ապա բարոյական և ուսումնական. սակայն պիտոյ է ճանաչել, թէ այս վերջիններն որքան սերտ կապակցութիւն և յարաբերութիւն ունին առաջնոյ բարելաւութեան հետ, առանց սոցա տերեւածափի և անպտղատու ծառոյ պիտի նշմանի այն. սորանցով միայն կենդանի և երջանիկ կհանդիսանայ մարդ. սորանցով միայն իւր ամենայն մի ձեռնարկութիւնը կարող կլինի նա ղէպի անսխալ և բարի վախճանի կէտը հասուցանել և պսակել նորա գլուխը արժանաւոր և վսեմ յաղթանակի դարիններով: Էտեւարար ընթերցարանը (ուսումնարանից յետոյ) պիտոյ է ճանաչել զարգացման մի սուրբ տուն, և զայն բարեպէս կանոնաւորելու համար ամենայն ճիգն ի գործ դնել: Մեր Աղէքսանդրապօլու մէջ քանի տարուց ի վեր կայ մի ընթերցարան, որ և քանի քանի անգամ մահու և վերակենդանութեան ազդեցութեանց տակ ճնշուել է մինչ ցարդ: Այդ ընթերցարանի բարեկարգութեան ձայնը անցեալ տարի հրապարակաւ արգարե հնչուեցաւ, սակայն նայելով նորա իրական կէտին և պահանջմանց՝ այժմ իրրեւ հիւանդ կը գտնուի այդ ընթերցարանը: Ազգասիրաց թիւը դասուելու արժանաւորութիւն ունեցող պարոնները այժմ վեց ամսու մէջ մէկ անգամ գալը այն տեղ կըլսնան անգամ, մինչդեռ աննպատակ և անօգուտ ձեռնարկութիւններն պատրաստ են գրաւել նոցա հարկաւոր ըսպէն. թողնելով զայդ՝ պիտոյ է ասել. այժմ ղէպի ի կրթութեան և լուսաւորութեան պայմաններն զարթել է ձգտում մեր հասարակութեան մէջ ևս. սուրբ է այդ, հարկաւոր է ջանալ և գործել, որպէս զի այդ բարի զգացմունքը օր ըստ օրէ ղէպի յառաջ յառաջ միշտ քայլափոխէ. և ահա այնուհետեւ բարոյապէս և մտաւորապէս վարժութեան և զարգացման արշալոյսը պիտի պայծառ շողերով ճաճանչէ իւր լոյսը, մեծամեծ արգասիքներ խոստանալով մեր հասարակութեան. զորա համար հարկաւոր է ձեռնհաս միջոցներով գործնան կենդանի պատկեր տալու ընթերցարանին և հասարակութեան ուշքը գրաւելու այն տեղ, նրա պատակաւ բարի խորհուրդների, օգտաւէտ քա-

րոզների և զարգացման բարձր կէտերի հետ նոցա ծանօթացնելու: Պիտոյ է աշխատիլ որ ընթերցարանի ուղին միշտ ղէպի ի յառաջադիմութիւն ղէպի ի իւր էական պայմանը և ղէպի ի հաստատութիւն յառաջ գնար, և ահա ուսումնարանի սուրբ նպատակին և վախճանին մի զօրաւոր օգնական և աջակից ընկեր կհանդիսանար հասարակութեան օգտին վերըներեալ պայմաններ և օգտաւէտ խորհուրդներ էապէս իրագործելու խոստովանութիւն կարդալով: Առ այժմ՝ այսքանս թող բաւականանայ պատուելի ընթերցողիդ:

Յովհաննէս Մանգլեանց:

21 Հոկտ. 1871 թ.

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՂ:

ԲԱՆԸԱՍՏԵՂԾՔ ԵՒ ՀԻՒՍՈՒԱԾՔ ԶԻՒԱՆԻ*)

Մեր համաքաղաքացի Պ. Յ. Խօջայեանցի ղէպէ վերնագրով յօդուածը պատուական Արարատայ էջերում կարդացինք, որը հարեանցի և շատ և շատ կցկտուր խօսումէ Աղէքսանդրապօլու մի քանի կէտերի վրայ: Պ. Խօջայեանցի այսքան կըցկտուր ընթանալու պատճառը հասկացանք, որ սագերին չգրգռելն է. Բարի նպատակ . . . :

Թէ և մտադիր էինք նոյն գրուածքի ամեն մի թեւութիւնը բարեկամաբար լցուցանելու, բայց ժամանակը չներելով՝ թողնումենք մի ուրիշ բարեպատեհ միջոցի. այժմ միայն խօսելով Աշուղների վերաբերութեամբ գրածի ղէպ, լաւ հասկացած լինելով՝ որ մեր յարգոյ ընթերցողքը գորանից շատ բան կարող են եզրակացնել Աղէքսանդրապօլու մասին: Ուրեմն սկսենք մեր ասելիքը, չ'շիջուելով նպատակից, որ մի գուցէ ձանձրութիւն պատճառներ մեր սիրեւի ընթերցողներին: — Պ. Խօջայեանցը գրումէ, իւրութեմէ՝ մեր աշուղները ըստ մեծի մասին երգումեն տաճկերէն, թէ՛ սրճանոցներում, և թէ՛ տներում, և ժողովուրդը մեծ ուրախութեամբ ականջ է դնում

(*) Թէպէտ այս յօդուածը մի քանի ամիս յառաջ ստացեալ էր, Խմբագրութիւնս, բայց մուսայիմաբ մնացած էր:

նրանց, բոլորովին սուտ (զարմանումներ, որ ինչպէս Խօջայեանցի խիղճը լծող է տալիս այգայիսի ստեր գրելու, բայց ոչինչ, երկրորդական է Պարոնին իր գրուածքը կիրքով լի լինելը), որովհետեւ Աղէքսանդրապօլու երբ ունեցել է իր մէջ թատրոն, (շնորհիւ Յարգոյապատիւ Սիւնեցի Աղէքսանդրի Մելիք — Հայկազեան) և երբ թնդացրել է թատրոնական բեմի վրայ ազգային երգերի արձագանքը, հէնց այն օրից Աղէքսանդրապօլու աշուղները սկսել են երգել Հայերէն, որովհետեւ հասարակութիւնը այդ մասին աւելի սէր և համակրութիւն է ցոյց տալիս։ Հեղինակելով իրանցից զանազան բանաստեղծական գրուածներ հասարակութեան կեանքից, հասարակութիւնը սմենաին չէ՝ ականջ դնում նրանց տաճկերէն երգերին, ասածիս ապագոյց կարելի է համարել՝ հասարակութեան յաճախելը աւելի այն սրճանոցները, որ տեղ համարեալ թէ միշտ Հայերէն են երգում, ինչպէս Պ. Արապետ Տալոյեանցի սրճանոցը, որտեղ երգումէ աշուղ Զիւանին (որոյ վրայ մի յարմար միջոցում տեղեկութիւն տալու եմք)։ Արմոյեանցի սրճանոցը, ուր երգումէ Յովհաննէս աշուղը մականուանեալ Խլիւլը։ Իսկ ուրիշ սրճանոցներում երգումեն Թաթոս (Հաւէսի) և Մալուխ մականուն աշուղները, Վարելի է Պ. Խօջայեանցը աշուղների վրայ գրելու ժամանակը աչքի առջև է ունեցել Միրզային, զի՞ Թարութը և նրանց պէս մի քանի աշուղները, որ ոչ թէ սրճանոցներում, այլ փողոցներում են երգում, և կարելի է ասել, որ նրանց երգածը ո՛չ Հայերէն է, ո՛չ տաճկերէն, և ո՛չ ֆարսերէն, այլ մի ուրիշ նորաստեղծ լեզու, որ հնարել են իրանք, և բաց ի իրանցից ոչ ոք չէ կարող հասկանալ։ Այս իմ ասածների ճշմարտութիւնը Պ. Խօջայեանցը խոստովանելու է։ Իմ ասածները աւելի պարզ ցոյց տալու համար, թէ Թովմայեան Խօջայեանցին, և թէ իմ սիրելի ընթերցողներին, ահա՛ առաքելով սրա հետ Խմբագրութեանդ նրանց բանաստեղծական գրուածներինց մի քանիսը (*), խնդրեմ տպագրել

պատուական Արարատայ էջերում ի գիտութիւն մեր սիրելի ընթերցողներին, և ի խրախոյս մեր Աղէքսանդրապօլու պատուելի երգիչներին (*): Մեր կողմից խորհուրդ ենք տալիս Պարոն Խօջայեանցին, սրանից յետ մի իրի ստուգութիւնը չը քննած՝ գրիչ չ'շարժեցնէ, որովհետեւ օգուտ չունենալուց զատ՝ կարող է մեծ վնաս պատճառել, որով մնումեմ՝ ազգային լեզուով երգող երգիչների յառաջադիմութեանը հոգով ցանկացող և անձնանուէր։

Վարապէտ Մարտիկեանց

Ա.

Օտարի բնական գիտութիւնիցը

Իմ Հայ պապի տուած խրատը լաւ է.

Փարիզի զարդարուած չորս անկունիցը

Անոյ քանդուած մէկ պատը լաւ է։

Ուրիշ տալիք չունիմ թարց կեանքիս մահէն,

Ինձ ի՞նչ կուտան օտարք իրանց մեծ շահէն.

Ինձ համար Փարիզի վեհ Վայսեր գահէն

Աշոտի քանդուած պալատը լաւ է։

Ի՞նչ հասկանամ անհոտ բուրաստանիցը.

Ո՞վ է գոհ անաշխատ այգեպանիցը.

Անօգուտ անողորմ մեծ իշխանիցը,

Ազգասէր ողորմած աղքատը լաւ է։

Զիւանս չեմ ազատ Հայ անունիցը,

Թէ ունիմ Արամայ քաջ արիւնիցը.

Օտար ազգի կողմնապաշտութիւնիցը

Հայ եղբօրս տուած զանգատը լաւ է։

Բ.

Երբ նաւը ծովը ընկղմի

Խղճուկ նաւալարն ի՞նչ անէ.

անսարեանցին ուղարկելու լոյս ընծայելու աղագաւ. շնորհակալութիւն պարոնին, որ հետամուտ է լինում դրանք (երգերը) անհետութիւնից ազատելու։

(*) Ազգային երգիչ աշուղներին նուիրումեմ իմ անկեղծ շնորհակալութիւնը, մանաւանդ Զիւանուն, որ միշտ հետեւումէ անգամ առաքելները (հերմանները) Հայերէն թարգմանել։

(*) Պ. Հայկազունին դրանց երգերը ի մի տեղ ժողովելով՝ պատրաստել է Ս. Պետերբուրգի Գեծ. Մի-

